

Akademik Tefsir Çalışmaları

Şaban KARASAKAL*

Akademik Tefsir Çalışmaları Sempozyumu (XIII. Tefsir Akademisyenleri Koordinasyon Toplantısı) 27–29 Mayıs 2016 tarihleri arasında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin ev sahipliğinde gerçekleşti. Sempozyum katılımcı listesi 271 kişi gözükmesine karşılık mazeretleri sebebiyle katılmayanlar da bulunmaktaydı.

Program açılışı 27 Mayıs 2016 Cuma günü 10.30'da gerçekleşti ve Cuma namazına kadar devam etti. Saygı duruşu ve İstiklal marşı ile başlayan açılış, Prof. Dr. Mehmet Akif KOÇ hocamızın güzel sesiyle okuduğu Kur'an-ı Kerim tilavetiyle devam etti. Protokol konuşmalarında, Tefsir Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Halis ALBAYRAK; organize edemeyi geçen kişi, kurum ve kuruluşları tek tek sayarak teşekkür etti. Toplantının iki yönü olduğunu, bunlardan birisinin insanîyet yönü, tefsir akademisyenlerinin buluşma ve tanışmasını sağlamakta, ilimle ilgili diğer yönü de tefsir ilminin önemi ile ilgili olduğunu söyledi.

İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. İsmail Hakkı ÜNAL da, kısaca bir araya gelmenin öneminden bahsederek emeği geçenlere teşekkür etti. Ankara Üniversitesi Rektör yardımcısı Prof. Dr. Berahitdin ALBAYRAK kendisinin 25 yılının teleskoplarla gökyüzüne bakmakla geçtiğini söyleyerek, çalışma alanının astronomi ve uzay bilimleri olduğunu söyledikten sonra uzayla ilgili bir takım bilgiler verdi. Daha sonra, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tefsir ana bilim dalının tarihi slaytlarla gösterildi. Burada resimleriyle birlikte emeği geçen hocalar ve kısa biyografileri verildi. Türkiye'deki tefsir hocalarının bir kısmı üzerinde direkt, bir kısmında da dolaylı bir şekilde emeği geçen o ilk hocaların ve halen anabilim dalında görev yapan hocalarımızın isimlerini zikredelim. Tayyip OKİÇ (ö.1977)¹, Fuat SEZGİN², Hasan Hüsnü ERDEM (ö.1974)³, Ahmed Hamdi SAVLU (ö.1997), İsmail CERRAHOĞLU, Süleyman ATEŞ⁴, Demirhan ÜNLÜ (ö.2003), Osman

* Yrd. Doç. Dr., AİBÜ İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı skarasakal@hotmail.com

¹ 1902-1977 yılları arasında yaşamış Bosna-Hersekli âlim. 10 Nisan 1945'te Almanya'dan Türkiye'ye geldi. 6 Mart 1950 tarihinde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde sözleşmeli profesör olarak göreve başladı. Fakültede Temel İslâm Bilimleri başkanlığına getirilen Okıç hadis ve tefsir bölümlerini kurdu. 1968-1969 ders yılı sonuna kadar bu görevlerine devam etti. Hatipoğlu, İbrahim, "OKİÇ, Muhammed Tayyib", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIII/336-338.

² Ankara Üniversitesi tefsir ana bilim dalının ilk asistanı. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine geçmiştir. 1982 yılında Frankfurt Goethe Üniversitesi'ne bağlı Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsü'nü kurmuştur. Halen Enstitü Direktörlüğünü yürütmektedir.

³ 1961 yılında Türkiye Cumhuriyeti 6. Diyanet İşleri Başkanlığı yapmıştır.

⁴ 1976 yılında Türkiye Cumhuriyeti 12. Diyanet İşleri Başkanlığı yapmıştır.

KESKİOĞLU(ö.1989)⁵, Lütfi DOĞAN⁶, Orhan KARMIŞ (ö.2001), Mevlüt GÜNGÖR(ö.2013), Salih AKDEMİR(ö.2014), Şevki SAKA, Mehmet PAÇACI⁷, Halis ALBAYRAK, İdris ŞENGÜL, Ömer ÖZSOY⁸, Ahmet Nedim SERİNSU, Mesut OKUMUŞ, Mehmet Akif KOÇ, Esra GÖZELER, Hasan YÜCEL, Mehmet AKIN, Murat OLTULU, Sema ÇELEN, Ayşe KARAKAYA.

Prof. Dr. Süleyman ATEŞ programda “*Türkiye’de Akademik Tefsir Çalışmalarının Geçmişi, Bugünü ve Geleceği*” başlığı ile bildirilen açılış konferansını gerçekleştirdi. Ateş hoca, kendisinin astronomi ile ilgilendiğini, sitesinde konu ile ilgili sorulara cevap verdiğini söyleyerek başladığı konferansına şöyle devam etti: Son zamanlarda her şeyi Kur’an’da arama temayülü var. Kur’an tarih kitabı değil ama içinde tarih vardır. Astronomi kitabı değil ama astronomi vardır. Bilimlere dair formüller zikretmez ama işaret eder. Çağa damgasını vuran eğilim hurafeleri, içtihatları, yanlış düşünceleri *islah anlayış*ıdır. Yenilikçi akımın dünyadaki ve Osmanlı’daki öncülerinden bahsettikten sonra, Osmanlı İstanbul’unda meydana gelen akımların yenilikçilere zemin hazırladığını, yenilikçilerin özellikle Ra’d suresindeki “*إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ*”/Bir millet kendi durumlarını değiştirmedikçe Allah onların durumlarını değiştirmez.”⁹ ayetine vurgu yaptığını söyledi. Daha sonra da Kur’an’ı iyi anlamak lazım diyerek, hadisler, tasavvuf hakkındaki görüşlerini yineledi.

Cuma namazı hep birlikte fakülte mescidinde kılındı. Daha sonra Altındağ Belediye Başkanı Veysel Tiryaki beyin ikram ettiği öğle yemeği için Ulucanlar müzesine (eski cezaevi) gidildi. Zihinlerde, tarihe yolculuk yaparak öğle yemekleri yenildi. Müze gezisinde Ulucanlarda kalan meşhur mahkumların resimleri önünden geçerek koşuşlar dolaşıldı.

Cumartesi gün sabah başlayan sempozyumun I. oturumu saat 09.00 başladı ve oturum başkanlığını Prof. Dr. Celal KIRCA yaptı. Bu oturumda iki konuşmacı vardı. İlki Doç. Dr. Erdoğan BAŞ, “*Akademik Tefsir Araştırmalarına Hazırlık Olması Bakımından Lisans Eğitimi Nasıl Olmalı?*” başlıklı tebliğ sundu. Erdoğan bey tebliğinde, sunumda ve tebliğinde lisans öncesi eğitime pek girdiğim söylenemez diye samimi bir itirafta bulundu. Koordinasyonla İHL. Müdürleriyle görüşülüp seviyenin yükseltilmesi için istişareler yapılabilir dedikten sonra, ilahiyat fakültelerindeki Arapça seviyesi, eğitimin bölümlere ayrılmaması, kontenjan fazlalığı gibi bilinen problemlerin, tefsir eğitimini de doğrudan etkilediğini söyledi.

⁵ 1950 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiştir. Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi olarak da görev yapmıştır.

⁶ 1972-1976 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti 11. Diyanet İşleri Başkanlığı yapmıştır.

⁷ 2008-2011 yılları arasında Washington Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşaviri, 2011-2014 yılları arasında Diyanet İşleri Başkanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürü olarak görev yapmıştır. Halen Vatikan Büyükelçiliği görevini sürdürmektedir.

⁸ 2006 yılından bu yana Frankfurt Goethe Üniversitesi İslam Araştırmaları Enstitüsü’nde görevine devam etmektedir.

⁹ Ra’d, 13/11. Ayrıca bkz. Enfal, 8/53.

Sonuç olarak da ilahiyat öğreniminin sorunlarının çözümü ciddi süreç istemektedir diye bitirdi.

İkinci tebliğci Yrd. Doç. Dr. Emrullah ÜLGEN, “*Akademik Tefsir Araştırmalarında İnterdisipliner Yöntem ve Önemi*” başlıklı tebliğ sundu. Ülgen tebliğine, hocalarımın huzurunda konuşmak heyecan ve onur vermektedir diye başladı. Tebliğinde, Diyanet İşleri Başkanlığının 1993’te ilan ettiği ancak hayata henüz geçmeyen ilmî tefsir projesi interdisipliner araştırmaların önemini gösteren bir projedir dedi. Çift anadal programının geliştirilmesinin interdisipliner çalışmalar açısından öneminden bahsetti. Koordinasyon toplantılarında interdisipliner yöntemin imkân ve sınırları tartışılabilir diyerek konuşmasını bitirdi.

Yarım saatlik açık müzakere ve dinleyici katkıları kısmında oturum başkanı Celal Kırca hocamız şunları söyledi: Bizler pratisyen ilahiyatçı yetiştiriyoruz. Bizde uzmanlık, yüksek lisans ve doktora. Olaya nasıl bakmalıyız ki tezler arız ve amîk olsun. Bu anlamda niçin yapamıyoruz kısmına cevap aramalıyız. Bilgi parçacıklarını üst üste yığmak fikir üretmemektedir. Düşünmeyi bilmeyenler, bilgi depolasalar da fikir üretmezler. Başkalarının ürettiğini de anlayamaz ve eleştiremezler. Gelişme çağlarında roman, hikâye ve şiir okumayanların hayal dünyası dar olmaktadır.

Bu oturumun müzakereler kısmında söylenenleri kısaca şöyle özetleyebiliriz: İlk tebliğden, lisans dönemine dair derli-toplu bir görüş alınmadığı dillendirildi. İHL’den gelenler zayıf olabilir belki ama ilahiyat fakültesi iyi bir metot ortaya koymalıdır. Tefsir derslerinde metin okunmalı ama bu diğer tefsirlerle mukayeseli olmalı. Öğrencilerle birebir ilgilenilmeli.

Hazırlık Arapçasının ciddi olması birçok bilim dalına olumlu katkı sunacaktır. Tefsir derslerinde metin okunmalı ve dönem sonlarında Arapça ve Türkçe tefsirlerden ödev verilip yılsonu notuna %20 etki ettirilmelidir.

İnterdisipliner çalışmalar Kur’an’a çok büyük katkı sağlayabilir. Ancak ilahiyat camiası olarak zihnen hazır mıyız bunu sorgulamalıyız.

İnterdisipliner çalışmalar derken kendi disiplinimizi diğer disiplinlere mahkum edebiliyoruz. Farklı disiplinlerden insanların bir araya gelmesiyle oluşan komisyon kararları doğrudur, ancak bireysel neticeler zayıf kalmaktadır gibi de algılanabilmektedir.

Saat 11:00’de II. oturum başladı. Bu oturuma da Prof. Dr. Ömer DURLU başkanlık etti. Başkan organize heyetine teşekkür ettikten sonra iki önemli konu bu oturumda konuşulacak dedi. Önceki oturumdaki tebliğe yapılan eleştirilerden mülhem, ümit ederim başlık ve muhteva uyumlu olur diyerek konuşmacılara söz verdi.

İlk konuşmacı, “*Akademik Tefsir Araştırmalarında Konu ve Kaynak Bulma Sorunlarına Çözüm Önerileri*” başlıklı tebliği ile Yrd. Doç. Dr. İlhami GÜNAY idi. Günay slaytlar eşliğinde tebliğini sundu. Sunumunda şu ana başlıklar üzerinde durdu. 1- Kur'an-ı Kerim ve Hayat ilişkisi, 2- Konu Bulma Sorunları, 3- Farklı İsim ve İmla Örneği, 4- Konu Bulma Sorunlarına Çözüm Önerileri, 5- Kaynak Bulma Sorunları ve Çözüm Önerileri, 6- Web Adresi Teklifinde de tefsircilerin destekleyeceği bir web sitesi örneği teklifini bütün ayrıntıları ile sunarak tebliğini sona erdirdi. Oturum başkanı Günay'a tebliğin başlığına elektronik ortam ifadesi eklenseydi iyi olurdu diyerek teşekkür etti.

İkinci oturumun ikinci konuşmacı Yrd. Doç. Dr. Muhammed COŞKUN, “*Akademik Tefsir Araştırmalarında Bir Yöntem Sorunu Olarak Özne-Nesne Ayrımı*” başlıklı tebliğ sundu. Coşkun tebliğinde şunları söyledi: Öznellik ve nesnelliğin ortasındayız ama bundan kaçıyor ve öteliyoruz. Tefsirin arkasındaki temel misyonun, “Kime göre? Neye göre?” nasıl anlayacağız temel problemi, bizim değerlendirebileceğimiz, tüketebileceğimiz konu değildir. Belki torunlarımıza kalacak. Geleneğimizden, duygusal, varoluşsal anlamda değil ama epistemolojik olarak koştuk. İyi ki koştuk diyenler olduğu gibi, eyvah diyenler de vardır. Olgunlaşarak tartışabiliriz, bu gelişir inşallah diyerek sözlerini bitirdi.

Saat 14:00'de başlayan III. oturuma Prof. Dr. Lütfullah CEBECİ hocamız başkanlık etti. Bu oturumda üç konuşmacı vardı. Oturum başkanı Lütfullah Cebeci hocamız uzun yıllar Erzurum'da kalmış olmasının etkisi ile Erzurum fıkrası anlatarak tebessüm ettirdi. Erzurumlu birisine, global ısınmaya ne dersin diye sormuşlar. Sobanın yerini tutmaz demiş. Tebliğ sunacak arkadaşlarımızın, konuşacaklarına vakit bulamadım mazeretini ellerinden almak için, müzakerecilerden daha çok konuşmacılara vakit vermek istiyorum diyerek ilk tebliğçiye söz verdi.

Bu oturumun ilk tebliğcisi Yrd. Doç. Dr. Muhammet ABAY: “*Kur'an ve Tefsir Araştırmalarında Kullanılan Elektronik Kaynaklar ve Bunların Güvenilirliği*” başlıklı tebliğini sundu. ABAY konuşmasında şunları söyledi: 1990'lı yıllardan bu yana bilgisayar ve bilgisayarda İslami kaynakların kullanımı hayatımıza girmiştir. Bu şekilde kitaplardan bilgi almak yerine, programlardan bilgi almak durumunda kalınmıştır. Ancak acaba bu durum ne kadar güvenilir olmaktadır?! Bunu test etmek için tebliğimizde İbn Aşûr'un *et-Tefsîru't-Tahrîr* isimli eserinden Yâ-Sîn suresini, a-Tefsir kaynakları, b-Şamile, c-Mağrib merkezli bir program, d-İnternette *et-tefsir.org* adresli, dört kaynak programdan kontrol ettik. Nüshalar ve kontroller, sempozyum metninin basılması durumunda geniş bir şekilde incelenebilecektir. www.kuran.org sitesindeki meal Bekir Sadak olarak görülüyor ama açılınca Diyanet Meali çıkmaktadır.

Şamile vb. programların bilgi elde edişi, a-Tarayıcı ile aktarmak, b-Optik karakter tanıma, görsel metni yazıya dönüştürme şeklinde olmaktadır. Ancak

sıkıntı burada başlamaktadır. Çünkü ihtisas alanında sıkıntı var. Optik okuyucu 'nı'yı 'm' olarak algılamaktadır. Şamile de gönüllülük esasıyla tashih yapıyor. O sebeple kimin Şamile'si diye sormak gerekmektedir. Metne uyumlu zannediliyor, müellifin mi, tashih edenin mi anlaşılmıyor. O sebeple buralardan alınan metinler aslına müracaat edilmedikçe kullanılmamalı veya sağlaması yapılmalıdır.

Aramada sayfaya göre sonuç veriyor. 'Kitap' kelimesini ararken, 'kitabuhu', 'kitabuhum' kelimelerini görmüyor. İmlâ kuralı hataları bulunmaktadır. واحدٍ yerine أَحَدٌ وَّ algılamaktadır. Bu sebeple el-mektebetü's-şamile'yi referans göstermek ve bir de tarih vermek gerekmektedir.

Bu oturumun ikinci tebliğcisi Arş. Gör. Muhammet Sacit KURT: *"Türkiye'de Kur'an Üzerine Yazılan Makalelerin İstatistiksel Olarak İncelenmesi ve Değerlendirilmesi"* başlıklı tebliği sundu. Konuşmacı tebliğin oluşmasında katkı sunanlara teşekkür ettikten sonra, İSAM veri tabanında incelediği makaleleri, konularına, yıllara ve dillere göre tasniflerini yaptığını belirtmiştir. Daha sonra yabancı dildeki yayın azlığının muhtemel sebepleri üzerinde durmuştur.

Bu oturumun üçüncü tebliğcisi olan Yrd. Doç Dr. Ferihan ÖZMEN de: *"Yazma Tefsir Nüshalarının Tahkik ve Neşirlerinde Karşılaşılan Problemler"* başlıklı tebliğini sunmuştur.

Oturum sona erince Lütfullah CEBECİ hoca ben değerlendirme kısmında söz almadan değerlendirmelerimi peşin yapayım diyerek şunları söyledi: Sempozyumun açılış konferansını veren Süleyman ATEŞ hocanın konuşmasında, başta ıslah hareketleri vardı, ama konu içerisinde geçmedi. ATEŞ hocanın zikrettiği Ali Suavi'nin ıslah çalışmalarına katkısı olduğunu düşünmüyorum. Bu çalışmalar ve tartışmaları yaparken bilimini yaptığımız şeyin bizim dinimiz olduğu hususuna azami dikkat edilmelidir. Kur'an'ı anlamak konusunda, anlamadık derken, Allah'a anlatamadı diyor muyuz acaba? Konu bulamadığını söyleyenler, eski konulara farklı bir bakış açısıyla yeniden eğilmelidir. Edisyon kritik bizim için oldukça önemlidir diyerek değerlendirmesini bitirdi.

Günün sonunda saat 16:00'da değerlendirme oturumu başladı. Bu oturuma da Prof. Dr. Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU hocamız başkanlık etti. Oturumda Prof. Dr. Sadrettin GÜMÜŞ, Prof. Dr. Hasan ELİK, Prof. Dr. Mehmet Sait ŞİMŞEK, Prof. Dr. Halis ALBAYRAK, Prof. Dr. Şehmus DEMİR, Prof. Dr. Celal KIRCA hocalarımız genel ve sempozyumla alakalı değerlendirmelerini yaptılar.

Değerlendirmeler kısmında, Sadrettin GÜMÜŞ hoca, sempozyum yüksek lisans ve doktora için hazırlandığına göre, bu alanda en çok Arapça'ya ihtiyaç olmaktadır dedikten sonra bu konuda fikir beyan edenlerin görüşlerini değerlendirdi.

Celal KIRCA hoca değerlendirmesine, Anglikan kilisesine yazılan bir mektuptan bahseden uzun bir yazı okuyarak başladı. Sonra da yazıya atıfla dini

konuları doğru anlıyor muyuz dedi. 16 arkadaşla birlikte meal kritiği yaptıklarını söyledi. Meallerdeki aynı ayetle ilgili tutarsızlıklara dikkat çekti. Fetva kelimesi, fikhin kavramlaşmasından sonra ortaya çıkmıştır diyerek fetvanın bilgi kelimesi ile ilişkisine dikkat çekti. Din ile dini olanı karıştırmayalım. Tenkitle hakareti, yargılamayı ayıralım diyerek değerlendirmesini bitirdi.

Hasan ELİK hoca konuşmasına, bu sempozyumda güzel bir sahne var. Gidişat iyi ama ana mesele olan anlama problemi hala yerinde duruyor. Konunun tabiatında bir sıkıntı var. Kur'an algımızı gözden geçirmeliyiz. Bu hususta *mahiyet*, *muhteva* ve *beklenti* şeklinde üç problem bulunmaktadır. Kur'an din kitabı mı, bilimi de içeriyor mu? Bilim eleştiriyi de gerektirir. Kur'an'dan beklentilerimiz nedir? Kur'an insan inşa etmeye çalışıyor. Diğer toplumlar nasıl çözüyorlar, hangi kutsal kitapla çözüyorlar? Kur'an'ı kissa gibi okumak önerimdir gibi görüşlerini dillendirerek değerlendirmesini bitirdi.

Oturum başkanı Nasrullah hoca Hasan Elik hocaya cevaben, Kur'an indirildiği günden bu yana anlaşılmaya çalışılmıştır. Hem anlaşılmıyor diyorsunuz, sonra da bu budur diyorsunuz. Vahiy mi geliyor size?! Herkes kendi dağarcığına göre anlamıştır diyerek diğer değerlendirmeci Said Şimşek hocaya söz verdi.

Said ŞİMŞEK hoca da konuşmasında, sürekli ilahiyat açılıyor, bu durumda seviye kat edemeyiz, ilerleyemeyiz. İlahiyatın değeri düşerse ne olur? Düşerse düşsün. Yeni açılan ilahiyatlardaki arkadaşlar serzenişlerinde haklı, onlar teşvik edilmelidir. Farklılık insanın doğasında var, eleştiri olmalı ama dışlayıcı olmamalı, hakaret etmemeliyiz.

Şeyhmus DEMİR bey de, sempozyum başlığına uygun olarak, oturumlarda lisans üstü çalışmalara yeterince vakit ayırmadık. Yapılan çalışmaların çoğunun toplumsal karşılığı yok. Aynı konularda dönüp dolaşıyoruz. Toplumla bağımız da zayıf. Yabancı dilde çalışmaların sayısı, %3. Kendi kendimize çalıp oynuyoruz. Gaziantep'te nüfusun %25'i Suriye'li. Türkiyede'ki bilgileri dışarıya aktarmalıyız. Seneye koordinasyon toplantısı bizim fakültede olacak, konu belirlense iyi olur diyerek değerlendirmesini bitirdi.

Son değerlendirmede ev sahibi fakültenin anabilim dalı başkanı Halis ALBAYRAK hoca, müzakereleri değerlendirirsem cevap hakkı doğar o sebeple bu kısmı geçiyorum. Kur'an'ın mahiyeti ile ilgili konular tefsirin değil, İslam düşüncesinin konusudur. Bu sempozyumda konuşulanlara bakılırsa, özgürlük konusunu bilim hususunda sonuna kadar kullanamayacağımız anlaşılıyor. Her düşünce saygıyla karşılanmalı ama yapabiliyor muyuz? Eksiklerimiz var dedi ve tekrar organize emeği geçenlere teşekkür ederek sözlerini bitirdi.

Biz de bu vesile ile Ankara İlahiyat dekanı Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal, Tefsir Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Halis Albayrak, anabilim dalı üyeleri Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu, halkla ilişkilerin bir neticesi olarak organizeye büyük

katkıları sunan Prof. Dr. M. Akif Koç, Prof. Dr. Mesut Okumuş, Doç. Dr. İhsan Çapçiođlu, Yrd. Doç. Dr. Esra Gözeler, Öğr. Gör. Murat Oltulu, Öğr. Gör. Sema Çelem, Öğr. Gör. Ayşe Karakaya, Öğr. Gör. Mehmet Akın, Arş. Gör. Hasan Yücel, Arş. Gör. Hatice Avcı, Arş. Gör. Merve Palancı ve Arş. Gör. Kemal Türkmen hocalarımıza böyle güzel bir ortam oluşturdukları için teşekkürlerimizi sunuyoruz.